

Cholnoky Jenő belföldi terepezései kolozsvári egyetemi oktatóként (1905–1919)

Lengyel Hunor

Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Földrajz Kar, földrajz alapszak, II. év, Kolozsvár

lengyelhunor@yahoo.com

Bevezető

Cholnoky Jenő, a magyar földrajztudomány kiemelkedő személyisége, meghatározó alakja volt a hazai földrajz múlt századi fejlődésének, a magyar geográfia egyik legszínesebb és legsokoldalúbb egyénisége.

Dolgozatom, Bartos-Elekes Zsombor tanár úr vezetése alatt, mintegy folytatása kíván lenni a kolozsvári Cholnoky-hagyaték feldolgozásának egy olyan témával, amely eddig részben mellőzve volt, tekintettel Cholnoky különlegesebb és messzi földön végzett tudományos tevékenységéhez, mint amilyen a keleti útja vagy a Spitzbergákon tett útja volt (Groos–Miklós, 2009, Kubassek, 2009). Az általa Kolozsváron töltött 14 év alatt próbáltam végigkövetni, hogy merre terepezett az országban, merre vezette tanulmányi kirándulásait, milyen publikációi születtek. Forrásként a kolozsvári Cholnoky Jenő Földrajzi Társaság gyűjteményei (Cholnoky Jenő Térképtár, Cholnoky Jenő Könyvtár, Cholnoky Jenő Fényképtár) és Cholnoky Jenő önéletrajza szolgált, illetve az érdi Cholnoky-hagyatékból a belföldi vonatkozású terepnaplói voltak nagy segítségemre.

Cholnoky kolozsvári életszakasza

Cholnokyt 34 évesen, 1905. február 15-én nevezik ki a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemre, a Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Karon az Egyetemes Földrajz tanszék élére, ahol egész 49 éves koráig volt tanár, az emberi élet legaktívabbnak nevezhető periódusában. Egyetemépítő munkássága korán megmutatkozott, a legmagasabb színvonalra emelte a kolozsvári földrajzképzést, az ő vezetése alatt a magyar geográfia fókuszpontja Kolozsvárra került. Ennek legjobb bizonyítékai tanítványai, hisz olyan fontos földrajztudósokat oktatott és nevelt fel, mint Schilling Gábor, Xántus János, Tulogdy János, Kerekes J. Zoltán (Bartos-Elekes, 2009). Egyetemépítő munkásságának, illetve hatalmas fényképező tevékenységének köszönhetően maradt ránk kolozsvári hagyatéka, amely a mai kolozsvári Cholnoky Jenő Térképtár és Fényképtár gyűjteményét képezik (Bartos-Elekes, 2009, Imecs, 2009). Az itt töltött éveit alatt külföldi meghívásokat kapott különböző kongresszusokra. 1908-ban Genfben, az Alpokban, földrajzi kongresszusra, illetve 1910-ben Skandináviába, Stockholmba a Nemzetközi Geológiai Kongresszusra, ahol Nordenskjöld vezetésével tanulmányi kiránduláson vesz részt a Spitzbergákra (ekkor születik meg a sokszögű, poligonális tundra keletkezéséről szóló elmélete). Ezek az utazások nagyon fontosak voltak tudományos pályájának alakulására, de mégis talán a legfontosabb az 1912-ben megrendezett Amerikai Földrajzi Társaság jubileuma alkalmából szervezett tudományos transzkontinentális utazás volt, amelyen Teleki Pállal együtt vesz részt. Ekkor ismerkedik meg és fogadja

el Davis genetikus-morfológiai felfogását, amely később nagy hatással van tudományos munkájára. Az időközben betöltött feladatkörei Kolozsváron: a Magyar Földrajzi Társaság titkára 1905-től, alelnöke 1911-től, később elnöke 1914-től; a Földrajzi Közlemények szerkesztője 1904-től, az Erdélyi Kárpát-Egyesület elnöke, Kolozsvár város tiszteletbeli városi tanácsosa, a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet kolozsvári osztályának elnöke. A kolozsvári évek nagyon termékenynek tekinthetők életében, rengeteget utazott, fényképezett, sok művet írt. Maga vallja azt, hogy tudományosan tudott dolgozni szakadatlanul. (Fodor, 2006, Géczy, 1998)

Cholnoky nyomon követése terepnaplói alapján

Én továbbá a belföldi terepezéseivel kívánok foglalkozni. A kolozsvári évek alatt született terepnaplóit és fényképeit elemezve próbálom nyomon követni mikor merre járt és milyen eredménnyel járt ez, illetve deduktívan két mintaszerű esetet próbálok kiemelni és részletesebben vizsgálni: egy tudományos terepezést és egy tanulmányi kirándulást.

Cholnoky azon tudósok közé tartozott, aki terepi munkája során jegyzetekkel, rajzokkal és fényképekkel precízen szeretett dokumentálni. Ezeket később felhasználta a dolgozat megírásakor, előadásokon vagy órákon. Terepnaplóiban kirándulásait és terepezéseit nagyon aprólékosan leírja. Kivel merre járt és mit figyelt meg, de emellett találunk jelenléti névsort, számításokat, jegyzeteket, stb. Önéletrajzában így vall: *„Asszisztens koromban kezdtem el tudományos észleleteimről, kirándulásaimról naplót vezetni. Ezekben a naplókban rengeteg olyan anyag van, amely még várja a publikálást, de igen kitűnő segítőtársam volt később, komoly tudományos működésem idején. Ugyanilyen szolgálatot tettek vázlatkönyveim rajzai meg fényképeim. De hisz ezzel már tudományos munkálkodásom kilépett a gyermekszobából és csakhamar hatalmas munkásságban merültem el...”* (Géczy, 1998)

Terepnaplóit római számokkal látta el, az I-es sorszámu 1894-ből származik, az utolsó 1924-ből. Összesen 38 db naplót vezetett, ezekből ma 33 db. található meg Érden. Terepezéseire, kirándulásaira a naplón kívül vázlatfüzetet is vitt magával. Ezekből 15 db. maradt meg (Puskás, 2009). Terepnaplóiba készített jegyzeteiben gyakran írt hivatkozást egy bizonyos sorszámu vagy jellegű rajzhoz a vázlatfüzetéből. Ilyen például a XXXI. terepnaplójában az 1912. július 9-i bejegyzése, amikor a lippai várnál készített jegyzeteket, majd a végén hozzáfűzi, hogy: *„Panoráma rajzom a VIII. számú vázlatkönyvben jól mutatja”*.

A bejegyzések alapján elég jó képet nyerünk programjáról. Télen alig vannak bejegyzései, döntő többségben nyáron készített bejegyzéseket. Ez részben annak köszönhető, hogy télen nem tudott terepezni a téli körülményekben, részben pedig az egyetemnek, nyáron volt szabadideje hosszabb utakat megtennie. Az oktatás alatt kisebb terepezésekre csak hétvégeken tudott menni. Ezt alátámasztja az 1907/I. félévéből, 1905/II. félévéből és 1914/I. félévéből származó órarend. Ezek szerint Cholnokynak 1907-es tanév I. félévében hétfőn 1, kedden 1, szerdán 1, csütörtökön 3, pénteken 2, szombaton 1 órát kellett tartania. 1905-ben, a II. félévben hétfőn és kedden 3-at, szerdán és szombaton 1-et. 1914-ben, az I. félévben hétfőn

és szombaton 1-et, kedden 3-at és szerdán 4-t. Így a naplói bejegyzések és az órarend egymásba illeszkednek, ugyanis mikor nem kellett tanítania, akkor utazhatott hivatalos ügyben vagy éppen terepezhetett. Például 1912. május 5-én, vasárnap Györgyfalván, Ajtonyon, Patán terepezhetett suvadásokon.

Hosszabb terepeket más földrajztudósokkal szokott tenni, mint Lóczy Lajossal vagy Schilling Gáborral, de ha éppen egy hosszabb idejű hivatalos küldetésben vett részt, akkor is szabadidejét a környező táj megfigyelésére szentelte. Egy ilyen hosszabb terepezés leírása található a XXV. naplóban az 1907. június 12. és 18. közötti bejegyzésben Lóczy Lajos és egy bizonyos Thalmann fűrómérnök társaságában. Nagyszebenből indulva a következő útvonalon haladtak: Sellenberk, Nagytalmács, Medgyes, Dicsőszentmárton, Parajd, Szováta, Székelyudvarhely, Szombatfalva, Szejkefürdő, Székelypálfalva, Korond, Szászrégen s végül Kolozsvár; végig vizsgálva a táj geológiáját, mintákat elemelve. Ízelítő az 1907. június 14-i bejegyzéséből: *„Szebenből vasuttal felmentünk Medgyesre, onnan kocsival D.-Szt.-Mártonba. A Medgyes és Bázna közti úton feltárt rétegek szarmaták, nagy konkréciókkal. Kis vetődés (l. fenn) amelyet Koch gyalázatosan rajzolt. Balázsfalva táján elmarad a szarmata, diluvium fed el mindent s a mezősegi rétegek csúszott, lankás, fátlan területére jutottunk, amelyen unalmas kocsizás után értünk a K. Kük. völgyébe (Kis-Küküllő, a szerző megj.), D. Szt. Mártonba. Itt megebédelve felmentünk a völgyben az országuton. A völgy északi oldalán sóskivirágzásos agyag. A fakadékos, csúszkált lejtők igen érdekes képet nyújtanak. A lejtőkön mindenfelé hajdani teraszos kultúra nyomai, ma nagyrészt legelők. Ezeket könnyű volna újra kultiválni. D.-Szt.-Mártonból d.u. vonattal feljöttünk Parajdra s itt háltunk.”*

Terepnaplói révén egy más vetületű érdekes betekintést nyerünk Cholnoky életébe. Terepezésein kívül nyomon követhetjük dinamikus, állandóan mozgó életét. Rengeteget utazott, főleg vonattal, különböző hivatalos okokból, leginkább a mai Magyarország területére és azon belől is főleg Budapestre. De emellett utazott előadások tartásáért vagy vizsgáztatásért is. Ennek ellenére veleszületett megfigyelő természetének és éles szemének köszönhetően az utazások alatt állandóan fürkészte a tájat átlátva azt, úgy ahogy az átlagember nem látja. Bukarestbe tett útja alkalmából figyelte meg az alábbiakat: *„Câineni után az első állomás után konglomerátból gyönyörű, fantasztikus sziklák, aztán vízszintes lesz a konglomerát s elvégződik a Lotru völgyénél, amelytől délre ismét kr. pala kezdődik, majd gránit, amelyben gyönyörű szurdok, igazán impozáns sziklaszoroson tör át az Olt. Ezenalul kitágul a völgy s Kalimanesti gyönyörű kolostora után jó Jibea nagyállomás, ahol megint a terraszok gyönyörű szabályossággal ki vannak képződve. – Az állomások szépsége!”*

Családját is említi terepnaplóiban, a XXVIII-ban az 1909. augusztus 14–16 közötti bejegyzésben egy családi kirándulást ír le Tordára és Torockóra. Egy későbbi bejegyzésében költségvetéseket is számít. Az Erdélyi-szigethegységbe tett kirándulásai alatt kapcsolatba került a havasi, román pásztorokkal. Ilyenkor a néprajzos szelleme lépett fel és különböző román pásztorok által használt tárgyat rajzolt le és melléjük írta a pásztor által használt román megnevezést (pl. botă, crinta, stb.). Ezeket a XXIV.

tereptaplóban az 1906. július 5-i bejegyzésben találjuk meg illetve azt, hogy a gyűjtés helye egy bizonyos Bobeș eszténa volt és valószínűleg egy Giurcoiu Nicolae nevezetű lehetett, akitől gyűjtött. 1906. szeptember 20-án Bukarestbe utazott a Meteorológiai Intézetbe. Nagyon érdekes és értékes bejegyzése ez Cholnokynak, felsorolja a bukaresti Meteorológiai Intézetben található összes mérőműszert, mérőeszközt és leírja, hogy miből mennyi van. Mindez a XXV. tereptaplóban található. Kolozsváron készített utolsó, majd Budapesten folytatott bejegyzéseiben, a XXXVI. naplóban 1919. november 1-től 11-ig leírja kiutasítását a városból majd felsorolja, hogy személyes dolgai közül mit hova menekített el. November 5-én börtönbe zárják, 7-én este szabadon engedik. Ezek után igyekszik elhagyni a várost, másnap, 8-án marhaszállító vagonban Budapestre utazik: „Egész nap a marhaszállító vagonba hurczolkodtunk ki. Este elindultunk. A becsukatásommal járó izgalmak könnyebbé tették az elválást.” 10-én megérkezik Budapestre, leírja hova ment és, hogy Teleki Pál mellett alkalmazást kapott a békeirodában.

Az általam átvizsgált tereptaplói jegyzetekből összegyűjtöttem néhány jellegzetes tereptapló bejegyzést utazásairól, kirándulásairól egy táblázatba a függelékben.

Fényképezéseinek helyszínei

Fényképező tevékenységét tekintve Cholnoky mindig fontosnak érezte a terepen lejegyzetteket minél jobban kiegészíteni fényképekkel. Az ilyen, Kolozsváron fennmaradt, fényképei képezik a mai kolozsvári Cholnoky Jenő Fényképtár tartalmát. Több mint 2000 felvételt készített a legváltozatosabb terepeken. Én csak a kolozsvári hagyatékkal és azon belül is a belföldi fényképekkel foglalkozom.

Belföldről készített fényképeit vármegyék szerint, ahogy ő is csoportosította, táblázatban összesítettem. Mivel vannak olyan képek a hagyatékban, amelyekről tudjuk, hogy nem ő készítette, próbáltam összegezni, hogy hányat készített ő. Ezt a táblázatot is a dolgozat könnyebb áttekintése végett a függelékben mutatom be.

A legnagyobb sorszámok alapján összesen 2248 darab felvétel készült, de persze lehetséges, hogy elveszett nagyobb sorszámú fénykép is, ami azt jelenti, hogy legalább ennyi képe volt, de lehetett több is. Ebből megmaradt 2010 darab a kolozsvári hagyatékban, amiből, mivel 84 felvételen feltüntetett más szerzőt, 1926 darab Cholnoky-felvétel, vagy legalább is feltételezzük, hogy mivel az előbbiekhöz képest nem tüntetett fel más szerzőt, az ő felvételei.

A fényképek térbeli eloszlását egy térképpel próbálom bemutatni. Látható, hogy legnagyobb számban Kolozs vármegyében illetve közvetlen közelében készített képeket, ami természetes, mivel itt lakott és ide juthatott el legrövidebb időn belül. Ezen kívül még megfigyelhető, hogy a Balaton környékén készített sok képet, ami nem meglepő, tekintve Balatonnal kapcsolatos munkásságát, illetve talán, mert szülőföldje e vidék. A térbeli eloszlást elemezve elmondható, hogy majdnem minden földrajzilag érdekesnek tekinthető helyszínt bejárt.

Cholnoky felvételeinek száma kolozsvári hagyatékában. The number of photographs in his legacy from Kolozsvár. Numărul fotografiilor din moștenirea de la Cluj-Napoca.

Publikációi

Ez a hatalmas mennyiségű terepezése és fényképező tevékenysége lett az alapja a tudományos tevékenységének, és ennek következményeként a szintén hatalmas publikációjának. Egész életében publikáló tevékenységet folytatott leíró jellegű földrajzi könyvektől egy-egy jelenséget magyarázó cikkig. A földrajzot népszerűsítő írásairól így vall: „*Írom egymás után a könyveket, igyekezve azokat mindig úgy írni, hogy minden művelt ember megérthesse és kedvet kapjon meg is tanulni, mert hisz nincs szebb tudomány, mint a földrajz, mert minden más tudománynak az eredményeit felhasználja, hogy a Földről hű, jó és megmagyarázott képet tudjon festeni.*” (Cholnoky é.n.)

Közel 50 kötetet és több száz tudományos és ismeretterjesztő cikket írt, nemcsak tudományos témában. Erről a nagyszámú irodalmi munkáról fennmaradt egy 1945-ben, saját kezűleg írt jegyzéke, melyben mindent összevetve, összesen 741 művet sorol fel. Ez ma Érden található meg a Cholnoky hagyatékban. (Puskás, 2009)

Érdekes párhuzamot állítani terepnaplóinak helyszínei, kutatott témái és publikációi között. Annak ellenére, hogy nem sikerült mindent feldolgoznia terepnaplóiból, kivehető, hogy a terepezések következményei a publikációk. Sok esetben nem közvetlen a felmérés után született a publikáció, hanem később. Ilyen példa arra, hogy a terepezésből született a tudományos munka a következő lehet: 1911. június 29–30 között a csoklovinai barlangban terepezett, majd ennek gyümölcse az 1912-ben megjelent A

csoklovinai barlang című írás, az Erdélyi Múzeum-Egylet vajdahunyadi vándorgyűlésének emlékkönyvében (Cholnoky, 1912).

Legfontosabb publikációi ebben az időszakban, a Balatonról (A Balaton és környékének fizikai földrajza című kötetnek A Balaton hidrográfiája c. fejezete, A Balaton télen, stb.), a suadásokról (A Földfelszín alakjai – Morfológia) és egyéb morfológiai kérdésekről szólnak.

Publikációi iránti kutatásomhoz az 1998-ban kiadott Vár Ucca Tizenhét sorozat Cholnoky összeállítása és Fodor Ferenc A magyar földrajztudomány története című műve segített. Az általam vizsgált 579 műből a kolozsvári évek alatt összesen 173 művet sikerült azonosítanom. Az 1998-as Cholnoky összeállításban 7 önálló szakkönyv, 17 önálló kisebb mű és tanulmány, 5 társszerzővel írt nagyobb szakkönyv, 45 Földrajzi Közleményben megjelent tanulmány, 11 könyvekben található kisebb publikáció, 74 egyéb folyóiratban, lapokban megjelent tanulmány, írás, 2 idegen nyelven megjelent könyv szerepel. Fodor Ferenc könyvében még 11 művet sikerült találnom, ami nem szerepelt az összeállításban. Ezen kívül én is találtam egy különlenyomatot a kolozsvári Cholnoky Jenő Könyvtárban, amely nem szerepelt egyik bibliográfiában sem. Ennek címe Mit beszélnek a Déli-Kárpátok az emberi művelődés hajnaláról?, egy 1909-es különlenyomat az Erdélyi Múzeum-Egylet brassói vándorgyűlésének emlékkönyvéből, amely megtalálható a kolozsvári Cholnoky és EME könyvtárában. Arányban mindez közel 30%-a az egész publikáló tevékenységének, viszont a társszerzőkkel megjelentetett nagyobb szakkönyveknek majdnem fele, és az önállóan megjelentetett kisebb műveknek, tanulmányoknak majdnem háromnegyede ekkor jelent meg. E mellett az sem elhanyagolható, hogy csak 14 évet töltött Kolozsváron a 80 évből, amennyit élt. Ez is bizonyítja azt, hogy életének legaktívabb részét Erdélyben, Kolozsváron töltötte.

Tanulmányi kirándulás 1909-ben

Cholnoky diákjait többször vitte kisebb-nagyobb tanulmányi kirándulásokra. Önéletrajzában, a kolozsvári egyetemről szóló fejezetben így emlékezik vissza: „*Hallgatóimmal kirándulásokat is szerveztem az erdélyi havasokba. Nagyobb utakra nemigen mehettünk, mert a hallgatóknak erre nem volt pénze. Csak néha sikerült a kormánytól és Semsey úrtól annyit kapnom, hogy elvihettem őket Magyarországra is, meg egyszer Dalmáciába.*” Ezek a kirándulások számára kellemes kikapcsolódást jelentettek. Mérési gyakorlatokat, egy napos Kolozsvár környéki kirándulásokat gyakrabban szervezett. Én egy 1909. május 31-e és június 7-e közötti tanulmányi kirándulást szeretnék végig követni.

1909. május 31-én, hétfőn délelőtt Kolozsváron múzeumokban jártak, majd délután a Szent Péter templom melletti teraszokat nézték meg. Június elsején Tordára mentek kocsival. Útközben megnézték a az erdőfeleki süllyedést és löszt vizsgáltak, meglátogatták a Túri-hasadékot és a Tordai-hasadékot. Szerdán, vonaton Marosújvárra, a sóbányába látogattak, azután délután Nagyszebenbe mentek. Csütörtök délelőtt Nagyszebent látogatták meg, délután Talmácsot, Bojcát. Csütörtök hajnalban kocsival Kercre utaztak, onnan pedig a Fogarasi-havasokba tettek egy kirándulást a Bulea-tóhoz. A völgybeli

menedékházban aludtak, 5-én folytatták útjukat vissza Kercre, s azután vonattal Brassóba mentek. Szombaton Brassóban tettek kisebb kirándulásokat a Pojánára, Bolgárszegre, Warthera, Cenkre. Vasárnap kitértek Székelyföldre, Tusnádra, Sepsibükszádra és a Szent Anna-tóhoz, ezután visszamentek Brassóba és onnan Kolozsvárra. A mellékelt térképen nyomon követhető az útjuk. Az útvonal megtervezéséről érződik Cholnoky jó szervező képessége.

Cholnoky kirándulása a hallgatókkal 1909-ben. The fieldtrip of Cholnoky with his students in the year 1909. Excursie de studiu organizat de Cholnoky pentru studenții săi în anul 1909.

Cholnoky terepezése

A kolozsvári Cholnoky Jenő Könyvtárban Cholnoky könyveiért kutatva bukkantam rá egy 1909-es különlenyomatra. A különlenyomat címe Mit beszélnek a Déli-Kárpátok az emberi művelődés hajnaláról? Ebben Cholnoky a jégkorszak idején eljegesedett Déli-Kárpátok mai nyomait keresi és bizonyítja a teknővölgyek glaciális eredetét. Elolvastam a cikket, tetszett, de akkor nem tulajdonítottam neki nagyobb jelentőséget. Utólag, Cholnoky terepnaplóit olvasgatva, találtam egy 1908. szeptember 13–14-i bejegyzést, amiben Cholnoky 6 oldalon a Malojest völgyéről beszél. Egy kirándulás alkalmával jutott el a Malojest-völgybe, a Bucsecs-hegységbe. Aprólékosan leírja megfigyeléseit, észrevételeit a gleccser vájta völgygel kapcsolatban. Ekkor eszembe jutott az a bizonyos különlenyomat, amiben 1 oldalon át a Malojest-völgyet hozza fel példaként, mint olyant, amelyet a gleccser formált. Újból előkeresve a cikket szembetűnő volt a kettő közötti hasonlóság, sejtettem, hogy a terepezés után

születhetett meg a munka. Cholnoky 1908 szeptemberében járt a helyszínen, a különlenyomat pedig 1909 szeptemberében volt kiadva Stief Jenő és Társa Könyvsajtója által. Megörvendtem, hogy találtam egy olyan összefüggést, amiben látszik, hogy mikor volt a terepi felmérés, milyen körülmények között, és ennek a kész eredménye, a megszületett dolgozat. A kolozsvári fényképtári hagyatékot elemezve megtaláltam a kirándulás alkalmával készült fényképeket is, 4 darabot. Ezek 9x18 cm-es üveg negatív sztereo felvételek, katalógusbeli kódszámuk: Br207, Br208, Br209, Br210. Mégis, gondoltam, biztonságból leellenőrzöm, hogy mikor volt az EME brassói vándorgyűlése, aminek emlékkönyvéből készült a különlenyomat. A kolozsvári EME könyvtárban sikerült megtalálni az 1908. évi vándorgyűlés emlékkönyvét, de a vándorgyűlés időpontja, meglepetésemre, nem talált össze a terepnaplói bejegyzéssel, ugyanis a vándorgyűlés júniusban volt, a terepezés pedig szeptemberben. Ezért nem tekinthetem többet a cikket a terepezés eredményének, de a tanulmányban szereplő hangsúly alapján meggyőződésem, hogy korábban is járt a helyszínen, mint 1909 szeptembere. Ennek bizonyítására alaposabban át kell böngésszem az e keltezés előtti bejegyzéseket, annak reményében, hogy megtalálom a terepezés alkalmát.

Következtetések és köszönetnyilvánítás

Úgy gondolom, hogy Cholnoky 1905-ös kinevezése Kolozsvárra az egyik legmeghatározóbb pillanata volt életének. Tudásának és akaraterejének a lehető legtöbbjét adta bele az itt töltött évei alatt, hogy jobban megismerje majd megismertesse az erdélyi tájat, amelyről maga vallja önéletrajzában, hogy: *„Nagyon szép és tanulmányos kirándulásokat tettem. A halastavakon és a csodálatos suvadásokon láttam először meg, hogy milyen rosszul ismerjük Erdélyt.”* illetve *„Erdély földrajza szinte teljesen ismeretlen volt, mintha felfedező utakon járnék, úgy bolyongtam a szomorúan érdekes mezőségen és a havasokban.”*

Végezetül megszeretném köszönni az érdi Magyar Földrajzi Múzeum részéről Puskás Katalin és Kubassek János segítségét és szívességét illetve Bartos-Elekes Zsombor tanár úrnak a hozzám való igen sok türelmét és jóságát.

Irodalomjegyzék:

Bartos-Elekes Zsombor (2009): Geográfusképzés a kolozsvári egyetemen (1874–1919). In: Földrajzi Múzeumi Tanulmányok, 18. szám. Magyar Földrajzi Múzeum, Érd.

Cholnoky Jenő (1909): Mit beszélnek a Déli-Kárpátok az ember művelődés hajnaláról? Különlenyomat az Erdélyi Múzeum-Egylet brassói vándorgyűlésének emlékkönyvéből. Stief Jenő és Társa Könyvsajtója. Kolozsvár.

Cholnoky Jenő (1912): A csoklovinai barlang. Erdélyi Múzeum-Egylet vajdahunyadi vándorgyűlésének emlékkönyve. Stief Jenő és Társa. Kolozsvár.

Cholnoky Jenő (é.n.): A Föld és élete VI. – Magyarország földrajza. Franklin-Társulat Kiadása.

Fodor Ferenc (2006): A magyar földrajztudomány története. Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézete. Budapest.

Géczy János (1998): Cholnoky Jenő: Önéletrajz. Vár ucca tizenhét, VI. évfolyam, 2. szám.

Imecs Zoltán: Cholnoky Jenő fényképi hagyatéka. Kézirat, Kolozsvár.

Imecs Zoltán (2009): Cholnoky Jenő kolozsvári fényképi hagyatékának ismertetése terepnaplóiban fennmaradt fotójegyzékei alapján. In: Földrajzi Múzeumi Tanulmányok, 18. szám.

Kubassek János (2008): Útkeresők – Magyar utazók és földrajzi felfedezők. Kossuth Kiadó.

Puskás Katalin (2009): A Cholnoky Jenő hagyatéka. In: Földrajzi Múzeumi Tanulmányok, 18. szám.

Függelék

Cholnoky Jenő terepnapló-bejegyzéseinek csoportosítása jellegük szerint:

Több napos tudományosan jelentős terep:	
1907. június 12–18	Erdélyi körút: Nagyszeben, Sellenberk, Nagytalmács, Medgyes, Dicsőszentmárton, Parajd, Szováta, Székelyudvarhely, Szombatfalva, Szejkefürdő, Pálfalva, Korond, Szászrégen, Kolozsvár
1910. július 2–6.	Erdélyi-szigethegység: Szamos-völgy, Dobrin, Rekető, Magura, Rekető, Dobrin, Vasvári Pál emlékhely, Jósikafalva, Szamosbazár, Cukorvár, Aragyásza katakombái, Alunpatak, Oncsásza-mező, Biharfüred, Biharfüred, Belényes
1915. július 15–17.	Gyalui-havasok: Szászfenes, Magyarlóna, Magyarfenes, Tordaszentlászló, Magyarléta, Kisbánya, Jára völgye, Havasasszonyfalva, Oláhrákos, Hudii völgy, Muntele Filii, Felsőfiile, Felsőbánya-havas, Kolozsvár
Egy-két napos tudományosan jelentős terep	
1908. szeptember 13–14.	Barcaság és Bucsecs-hegység: Brassó, Rozsnyó, Nagyvidombák-völgy, Malojest völgy, Malojest-völgy menhely, Omu-csúcs
1909. augusztus 3– 4.	Brassó, Kovászna, Bodzaforduló, Páké, Zágon, Szitabodza
1911. június 29–30.	Gyulafehérvár, Vajdahunyad, Csoklovinai-barlang
1912. július 19.	Kalotaszeg: Kajántói út, Pokolköz, Szénafű
1913.	Tokaj

szeptember 13–14.	Tokaj, Erzsébet-emplék, Rakamazi út, Nagymorotva-tó, Bodrog
1914. május 2–3.	Székelyföld: Székelyudvarhely, Szejkefürdő, Hargita
Hivatalos ügyek miatti utazások	
1909. július 11-14	Budapest, Magyarnádas, Magyarsárd, Magyargorbó, Kecskemét, Lakitelek, Alpár
1909. augusztus 19.	Nyíregyháza
1911. augusztus 8– 14.	Nagyvárad, Szeged, Temesvár, Károlyfalva, Vlakovecz, Vattina, Ulma
Családi kirándulás	
1909. augusztus 14– 16.	Torda, Torockó
Tanulmányi kirándulások, terepezések	
1908. május 21.	Háromszögelés az udvaron
1909. május 31–június 7.	Kolozsvár, Torda, Túri-hasadék, Tordai-hasadék, Marosújvár, Nagyszeben, Talmács, Porcsesd, Bojca, Kerc, Bulea-tó, Brassó, Cenk, Warthe, Brassópojána, Bolgárszeg, Tusnádfürdő, Szent Anna-tó, Sepsibükszád, Brassó, Kolozsvár
1909. július 8.	Lomb (Kolozsvár melletti erdő)
Egyéb utak, kirándulások, terepezések	
1906. május 6.	Szamosfalvi út (Kolozsvár mellett)
1907. május 26.	Medgyes
1909. szeptember 10.	Nagyszeben, Brassó
1910. június 15–19.	Apahida, Segesvár, Héjjasfalva, Brassó, Warthe, Barcaszentpéter, Szászhermány, Botfalva, Földvár

Belföldről készített fényképeit vármegyék szerint, ahogy ő is csoportosította táblázatban összesítettem. Mivel vannak olyan képek a hagyatékban, amelyekről tudjuk, hogy nem ő készítette próbáltam összegezni, hogy hol hányat készített ő.

Ssz.	Terület	Darab	Legnagyobb sorszám	Nem Cholnoky felvétele	Megmaradt Cholnoky felvétel	Lehetséges legtöbb Cholnoky felvétel a legnagyobb sorszám szerint
1	Abaúj-Torna	4	4		4	4
2	Alsó-Fehér	15	42	3	12	39
3	Arad	14	20		14	20
4	Bács-Bodrog	13	14		13	14
5	Baranya	8	8		8	8
6	Bereg	12	12		12	12
7	Beszterce-Naszód	38	43	14	24	29
8	Bihar	119	136	1	118	135
9	Borsod	22	22		22	22
10	Brassó	60	138	7	53	131
11	Csík	36	41	11	25	30
12	Csongrád	21	21		21	21
13	Fogaras	36	37		36	37
14	Győr	8	8		8	8
15	Hajdú	6	6		6	6
16	Háromszék	58	58		58	58
17	Heves	8	8		8	8
18	Hunyad	108	112	2	106	110
19	Jász-Nagykun-Szolnok	3	3		3	3
20	Kis-Küküllő	50	50	11	39	39

21	Kolozs	404	451	2	402	449
22	Krassó- Szörény	13	13		13	13
23	Liptó	10	10		10	10
24	Magyar Adria Expedíció	19	19	9	10	10
25	Máramaros	47	76	9	38	67
26	Maros- Torda	28	28		28	28
27	Modrus- Fiume	84	167		84	167
28	Nagy- Küküllő	3	3		3	3
29	Pest-Pilis- Solt- Kiskun	15	15		15	15
30	Pozsony	8	8		8	8
31	Somogy	17	18		17	18
32	Szabolcs	14	14		14	14
33	Szatmár	19	20		19	20
34	Szeben	40	40		40	40
35	Szepes	11	11		11	11
36	Szilágy	65	66		65	66
37	Szolnok- Doboka	111	111		111	111
38	Temes	46	46		46	46
39	Torda- Aranyos	163	168	15	148	153
40	Torontál	29	29		29	29
41	Udvarhely	32	32		32	32
42	Ugocsa	13	13		13	13
43	Veszprém	38	38		38	38

44	Zala	114	125		114	125
45	Zemplén	28	28		28	28